

ارزیابی عوامل مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: روستای عباس‌آباد شهرستان شاهرود)

ندا سلیمانی^{*}، مریم عامری^{*،*}، احمد اصغریان جدی^{***}

1395/07/07

تاریخ دریافت مقاله:

1396/09/14

تاریخ پذیرش مقاله:

چکیده

روستاها اولین شکل از حیات جمعی انسان در یک عرصه طبیعی و پایه تولید نیازهای زیستی می‌باشند که مبتنی بر فعالیت گروهی و تولیدات جمعی هستند. چنین جامعه‌ای جهت ایجاد زمینه رویارویی و مشارکت افراد، تبادل اطلاعات و نظرات و تقویت تعاملات اجتماعی، نیازمند فضاهای جمعی است. این فضاها با نقشی که در ارتقای کیفیت زندگی روستاییان دارند، به‌عنوان محرکی در تداوم حیات روستایی محسوب می‌گردند. هدف این پژوهش، ارزیابی عوامل مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در سکونتگاه‌های روستایی می‌باشد که در قالب نمونه موردی در روستای عباس‌آباد شاهرود انجام گرفته است. روستای عباس‌آباد و کاروانسرای آن به گونه‌ای با هم تلفیق شده‌اند که با وجود عملکردهای ویژه خود، در حیات یکدیگر نقش مستقیم دارند و حیاط کاروانسرا، میدانگاه و فضای جمعی روستا را شکل داده و به‌عنوان نمونه‌ای منحصر به فرد از کاروانسراهای ایران برگزیده شده است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده که به روش توصیفی - تحلیلی و در دو بخش اسنادی و میدانی انجام شده است. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها پرسشنامه می‌باشد و از مصاحبه ژرفکاوانه نیز در راستای تکمیل پرسشنامه‌ها استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه، مردم ساکن در روستای عباس‌آباد می‌باشند که با استفاده از فرمول کوکران نمونه‌ای با حجم 209 نفر به‌صورت تصادفی انتخاب شده است. پایایی پرسشنامه نیز با آزمون آلفای کرونباخ عدد 0/9 به‌دست آمد که نشان‌دهنده اعتبار بالای آن است. داده‌ها با نرم‌افزار SPSS و با روش‌های آماری شامل میانگین داده‌ها، آزمون T تک نمونه‌ای و آزمون فریدمن مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج حاصل نشان می‌دهد که ارتقای کیفیت فضای باز جمعی روستای عباس‌آباد با 4 مؤلفه «عملکردی»، «تجربی - زیباشناختی»، «اجتماعی» و «زیست محیطی» و 23 معیار کیفی قابل دستیابی است. با کاربست این معیارها در حیاط کاروانسرا و برقراری دوباره حیات جمعی در آن می‌توان نقش این بنا را در زندگی روزمره روستاییان پررنگ‌تر نمود.

کلمات کلیدی: روستای عباس‌آباد، مؤلفه کیفی، فضای باز جمعی، کاروانسرا، ارزیابی.

* کارشناس ارشد مرمت ابنیه و بافت‌های تاریخی، دانشگاه شهید بهشتی. Nedasoleymani3840@gmail.com

** کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه شهید بهشتی.

*** دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی.

مقدمه

فضاهای جمعی¹ به عنوان عنصری اساسی از هویت مکانی² (Frick, 2006: 84) روستاها که مجموعه‌ای متشکل از فضاهای سرپوشیده و روباز بوده و در مقیاس‌های مختلف عمومی، خصوصی و نیمه عمومی عمل می‌نمایند، در فرایندی نشأت گرفته از تأثیر عوامل طبیعی، اقتصادی و اجتماعی شکل یافته‌اند و در تنوعی بی‌بدیل، از ورودی‌های خانه‌های مسکونی و ابنیه عمومی تا گره‌ها و میادین عمومی روستا را در بر می‌گیرند (علی‌الحسابی و نگارش، 1389: 37).

"لفور" (Lefebvre, 1991) مفهوم فضای جمعی را ارائه می‌دهد و آنرا فضایی حاوی خاطره جمعی، نماد دوره تاریخی معین و محل رویارویی جریان روابط عام و خاص اجتماعی تعریف می‌کند (راست‌بین و دیگران، 1391: 4). فضاهای جمعی پاسخگوی نیازهای مختلف روستاییان بوده و با تأثیرات قابل توجهی که در سلامت روحی و جسمی مردم و ارتقای کیفیت زندگی آنان دارند، از نقشی مؤثر در تداوم زندگی در روستاها برخوردار هستند. با وجود جایگاه مهم فضاهای جمعی در زندگی روزمره³ روستاییان (Chitrakar, 2016: 215)، از یک سو ارزش این فضاها اغلب توسط سیاست‌مداران و توسعه‌گران نادیده یا دست کم گرفته می‌شود و از سوی دیگر اغلب پژوهش‌ها بر فضاهای جمعی شهری تأکید داشته و نظریات مدون در زمینه فضاهای جمعی روستایی محدود هستند. بنابراین با توجه به اهمیت سکونتگاه‌های روستایی در نظام برنامه‌ریزی و اهمیت فضاهای جمعی، ضروری است تا تحقیقات بیشتری در این حوزه انجام گیرد.

بر این اساس، این پژوهش در پی تبیین و ارزیابی عوامل مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی در روستای عباس‌آباد شهرستان شاهرود می‌باشد. بدین منظور با

مشاهدات اولیه صورت گرفته در این روستا، کاروانسرای عباس‌آباد - این قلب تپنده روستا - که نه صرفاً میراثی تاریخی - فرهنگی، بلکه مکان وقوع رویدادها و حضور جمعی مردم و هویت‌بخش این سکونتگاه روستایی بوده و در گذشته در جایگاه فضای باز جمعی روستا ایفای نقش می‌کرده، انتخاب و معرفی می‌گردد. بررسی‌ها حاکی از آن است که با کمرنگ‌تر شدن نقش اجتماعی این کاروانسرا در زندگی روزمره مردم روستا (از گذشته تا به امروز)، ضرورت ارتقای کیفیت این فضای جمعی بیش از پیش آشکار می‌گردد. در این راستا با روش توصیفی - تحلیلی و انجام مطالعات پیمایشی ضمن مرور ادبیات موضوع پیرامون فضاهای جمعی، سعی شده مؤلفه‌ها و معیارهای کیفی فضای باز جمعی در کاروانسرای عباس‌آباد تحلیل و بازخوانی گردد. بدین منظور و جهت دستیابی به هدف پژوهش، سوالات زیر مطرح می‌شود:

ماهیت و کیفیت فضاهای جمعی با چه مؤلفه‌هایی قابل تعریف هستند؟

ارزیابی کیفیت فضای باز جمعی در حیاط کاروانسرای روستای عباس‌آباد با کاربست چه معیارهایی امکان‌پذیر است؟

در ادامه، به تبیین چارچوب نظری و مدل مفهومی پژوهش پرداخته و سپس نمونه مورد مطالعه بررسی می‌گردد.

چارچوب نظری پژوهش

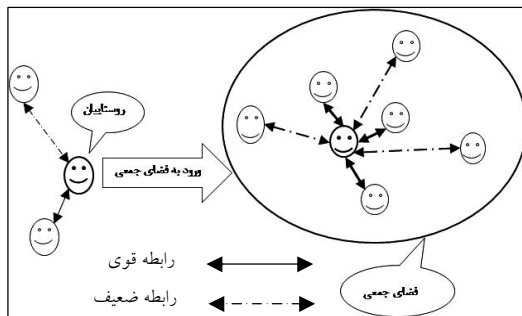
مهم‌ترین مباحث نظری مطرح در حوزه فضای جمعی به شرح زیر است:

تبیین ماهیت فضای جمعی

فضاهای جمعی عنصر حیاتی سکونتگاه‌های انسانی موفق هستند (Un-Habitat, 2015: 4) که علاوه بر بعد فیزیکی و کالبدی، نوعی فضای ادراکی و نمادین

(خاکپور و عشقی صنعتی، 1393: 7). در این میان، روستاها اولین شکل از حیات جمعی انسان در یک عرصه طبیعی و پایه تولید نیازهای زیستی می‌باشند که مبتنی بر فعالیت گروهی و تولیدات جمعی هستند. بنابراین چنین جامعه‌ای نیازمند فضاهایی است که امکان رویارویی و مشارکت افراد مختلف، تبادل اطلاعات و نظرات و تعاملات اجتماعی را فراهم نموده و زمینه‌ساز تقویت روابط اجتماعی گردد.

روستاییان به دلایل مختلف به فضاهای جمعی می‌روند. انگیزه اصلی آن‌ها می‌تواند عملکرد این فضاها در رفع نیازهای مختلف فردی و اجتماعی (تصویر شماره 1)، اقتصادی، فرهنگی، مذهبی، تفریحی و اوقات فراغت، زندگی روزمره و ... باشد. کیفیت زندگی مردم ارتباط مستقیمی با کیفیت فضاهای جمعی دارد (www.fop.com, 2016). در واقع، این فضاها نقشی اثرگذار بر تسریع توسعه منطقه¹⁴ (Meyer, 2014: 622)، تداوم زندگی و کاهش مهاجرت در سکونتگاه‌های روستایی دارند.

ت 1. تقویت شبکه‌های اجتماعی روستاییان در فضای جمعی. مأخذ: Li, 2008, 5.

کیفیت فضای جمعی

کیفیت محیط یکی از مهم‌ترین موضوعات در برنامه‌ریزی و طراحی سکونتگاه‌های انسانی است. به

(یزدانی و لواسانی، 1389: 42) بوده و با ارزش‌های اجتماعی⁴، سنت‌ها⁵ و فرهنگ⁶ (Montero Avila, 2001: 44) پیوندی ناگسستنی دارند. این فضاها، بستر رفتارها و تنوعی از فعالیت‌ها⁷ (Carr et al, 1992: 154)، صحنه‌ای برای وقوع رویدادها⁸ (Smith, 2015: 66)، روابط چهره به چهره (محمدی و دیگران، 1391: 16) و برقراری مـراودات و تعاملات⁹ (Chitrakar, 2016: 216) گروه‌های مختلف اجتماعی هستند. فضای اجتماعی به معنی متفاوت شدن اجتماعی است که می‌تواند مبین آشتی‌پذیری و یا رویارویی‌های میان افراد مختلف در این فضا باشد (خاکپور و عشقی صنعتی، 1393: 7). چنین فضاهایی معانی متفاوتی را برای مردم تداعی نموده و نقش مهمی در ارتقای کیفیت زندگی (www.jrf.org.uk, 2016) و سلامت عمومی¹⁰ (UN-Habitat, 2015: 17) ایفا می‌کنند.

بهترین فضاهای جمعی آن‌هایی هستند که مردم را گرد هم جمع کرده و بنابراین بیش از آن‌که یک فضا باشند، یک تجربه‌اند که نتیجه چنین تعامل و تجارب دریافت حس هویت¹¹ (Bonenberg, 2015: 1726)، ارتقای حس تعلق به مکان¹² (www.fop.com, 2016)، خاطره جمعی¹³ (McDermott, Nic Craith, Strani, 2016: 610) و عزت نفس ساکنان (دانشپور و چرخچیان، 1386: 20) است. از این رو می‌توان گفت فضاهای جمعی در افزایش نشاط و همبستگی اجتماعی نقشی مؤثر ایفا کرده و بستری برای رضایت و لذت بردن مردم به‌شمار می‌روند.

اهمیت فضای جمعی روستایی

سکونتگاه‌های بشری در پی پاسخ به نیازهای مادی و غیر مادی انسان شکل می‌یابند. از مهم‌ترین این نیازها، پاسخگویی به الزامات زیست جمعی انسان است زیرا حیات و بقای انسان در گرو زیست اجتماعی است

گونه‌ای که بسیاری از نظریه پردازان "ارتقای کیفیت محیط" را مهم‌ترین وظیفه فعالیت طراحی شهری می‌دانند (پاکزاد، 1385: 77). به نظر می‌رسد بتوان کیفیت یک شیئی را این‌گونه تعریف نمود: مجموعه‌ای از خصوصیات یا صفات مشخص که باعث متمایز کردن یک شیئی از اشیاء دیگر شده، ما را قادر می‌سازد که در مورد برتری، مشابهت و یا فروتری چیزی در مقایسه با چیزی دیگر قضاوت نماییم و از نظر زیبا شناختی در مورد زیبا یا زشت بودن، خوب یا بد بودن و از نظر عملکردی در مورد بهتر یا بدتر بودن و کارآمد یا ناکارآمد بودن آن حکم نماییم (گلکار، 1379: 6). در واقع، کیفیت‌ها در کلیت خود، تعیین درونی و اساسی پدیده‌ها هستند که "آن‌را به چیزی تبدیل می‌کنند که باید باشند" و بدین وسیله یک چیز را از همه چیزهای دیگر متمایز می‌گردانند (پاکزاد، 1385: 104).

کیفیت در واقع ویژگی فطری و طبیعی محیط نیست، بلکه نوعی رفتار مرتبط عملکردی از برهم کنش میان ماهیت‌های محیطی و سرشت‌های فردی است (رادجهانبانی و پرتوی، 1390: 27). به عبارتی کیفیت فضا به نوع فعالیت‌هایی که در آن به وقوع می‌پیوندد و به ویژگی‌های محیطی بستگی دارد (Sen, Arslan, 2016: 28).

افزایش کیفیت فضاهای جمعی از طریق در نظر گرفتن ویژگی‌های کیفی متفاوت، حاصل می‌گردد (Seyyed Hoseini, Mokhtari, 2013: 1465). بحران کیفیت از یک سو باعث ناهنجاری‌های ذهنی و رفتاری و کاهش فعالیت‌های اجتماعی شده و از سوی دیگر کاهش کیفیت فضا و کاهش ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و بصری آن‌را در پی دارد (Seyyed Hoseini, Mokhtari, 2013: 1466). هدف حفظ کیفیت محیطی یا کالبدی، افزایش مطلوبیت

فضاهای کالبدی برای کار، زندگی، تفریح و عملکردهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌باشد (قرایی، 1391: 17).

"یان گل" (Jan Gehl, 2007) معتقد است وقتی فضاهای جمعی دارای کیفیت خوبی هستند، طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های انسانی امکان وقوع پیدا می‌کنند. وی تأکید می‌کند که کیفیت فضاهای باز به طور فزاینده‌ای در تسهیل تعامل بین مردم و جامعه و بین افراد اهمیت دارد. فضاهای باز با کیفیت بالا و با مدیریت مناسب، به طور مثبتی در ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی جوامع سهیم هستند. نتیجه کلیدی فضای جمعی با کیفیت این است که مردم تمایل به استفاده از فضا و تعامل در آن‌را دارند (Abbasi, Alalouch, Bramley, 2016: 196).

به منظور دستیابی به کیفیت فضای جمعی، بهره‌مندی از روش‌هایی که هم اجزای عینی یک فضای با کیفیت و هم ارزیابی‌های ذهنی استفاده‌کنندگان از این فضا را مد نظر قرار دهد، ضروری است (Sen, Arslan, 2016: 28).

بهترین طرح‌های فضای جمعی آن‌هایی هستند که در تلاش برای رسیدن به بالاترین کیفیت قابل دستیابی می‌باشند. البته این همیشه به معنای استفاده از راه‌حل‌های پر هزینه نیست بلکه به آسانی از طریق درک صحیحی از اصول طراحی خوب و توجه به پایداری، کیفیت و خلاقیت حاصل می‌گردد (NWDA, 2017: 32).

مؤلفه‌های کیفی فضای جمعی در آرای صاحب‌نظران

دستیابی به معیارهای کیفی فضای جمعی روستایی با توجه به ضعف ادبیات مکتوب موجود، با محدودیت‌هایی روبه‌رو است. از آن‌جا که انسان دارای نیازهای مشابه و مشخصی است، فضای زندگی او - با وجود تفاوت‌های موجود در ماهیت فضای شهری و روستایی - می‌تواند خصوصیات مشابهی نیز داشته باشد

مشترک‌شان گروه‌بندی شدند. در ادامه، نامگذاری هر گروه با توجه به بیشترین قرابت معنایی معیارها صورت پذیرفت. جدول شماره 1 حاصل مروری بر تحقیقات انجام شده در خصوص فضاهای جمعی شهری و روستایی است. اگرچه برخی از این اصول مربوط به سکونتگاه‌های شهری هستند، با این حال تعدادی از آن‌ها در برنامه‌ریزی و طراحی سکونتگاه‌های روستایی نیز مهم بوده و می‌توانند جهت حفظ ارزش‌های ذاتی روستا و ارتقای جامعه روستایی مورد استفاده قرار گیرند (Landingin, Mutohori, 2011: 6).

(یدقار و پورروحانی، 1391: 52). لذا فرض بر این است که معیارهای کیفی فضای جمعی شهری و روستایی می‌توانند اشتراکاتی با هم داشته باشند. در این پژوهش، با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای و اکاوی اسناد راهنما، تجربیات عملی جهانی و آرای صاحب‌نظران در حوزه ادبیات فضای جمعی، این موضوع در طراحی شهری و طراحی روستایی مورد مطالعه قرار گرفت. از خلال این مطالعات و با تکیه بر مشاهدات اولیه صورت گرفته در محدوده مورد مطالعه، معیارهای کیفی فضاهای جمعی، شناسایی و براساس مفاهیم

مقیاس شهر / منطقه محلی	هدایای مرتبط با شهر (۲۰۱۱)	پولاد اسکان پیکر ساربان (۲۰۱۵)	آسیب دولت محلی (۲۰۱۴)	شورای بازنگار استرالیا (۲۰۱۳)	شورای منطقه کیش (۲۰۰۹) - "بازنگار پورتلند" - (۲۰۰۹)	منیو کرینا (۲۰۰۸)	پروژه برای فضاهای عمومی - (۲۰۰۳)	پارک‌های محلی، جنگل و پارک و مناطق پورتلند (۲۰۰۰)	کلنگار (۲۰۱۱)	حسی و دگرگان (۲۰۱۰)	طراحی و خوشگاران (۲۰۰۸)	غلی الحسینی (۲۰۰۸)	بناد مسکن قطاری (۲۰۰۷)
نفوذبذری	-	ارتباط و دسترسی	دسترسی برای همه	دسترسی همه‌شمول	-	قابل دسترس	در دسترس	نفوذبذری	نفوذبذری	-	-	-	-
پیادمداری	-	پیادمداری	ارتباط دوچرخه و پیادمداری	ارتقاء پیادمداری	-	-	پیادمداری	توجه به پیادمداری و دوچرخه	-	-	-	-	-
کلی‌نگری، یکپارچگی ساختاری	ایجاد ارتباط	ارتباط	-	ارتباط سواره با پیادمداری	-	-	ارتباط و پیوستگی	-	-	کثرت و وحدت	تمامیت روستا به‌عنوان کل	-	کلی‌نگری، یکپارچگی ساختاری
اختلاط کاربری	اختلاط کاربری‌ها	-	-	-	-	عملکردهای سازگار	-	-	اختلاط کاربری	-	-	-	-
شمول گرایی	-	همه‌شمول	طراحی همه‌شمول	-	-	همه‌شمول	-	همه‌شمول	شمول گرایی	-	-	-	-
ایمنی و امنیت	-	جلوگیری از جرم	ایمن	ایمنی و امنیت	-	امن و ایمن	امن، نظارت	امنیت، نظارت	ایمنی و امنیت	-	-	-	-
انعطاف پذیری	-	چند عملکردی	انعطاف‌پذیر	-	-	-	-	-	انعطاف‌پذیری	انعطاف‌پذیری	-	-	-
خود اتکایی اقتصادی	توسعه اقتصادی و بازاربایی	منبع درآمد و سرمایه	پایداری مالی بلند مدت	-	-	-	سودمند	-	-	-	گردشگری فرهنگی و اکوتوریسم	-	-
توجه به زمینه	-	-	زمینه تاریخی و فرهنگی	احترام به غنای تاریخی و محیطی	-	-	تاریخی	-	-	-	توجه به ظرفیتهای مکانی	-	الگوسازی پیاپی
آسایش اقلیمی	-	آسایش اقلیمی	-	-	-	-	-	-	آسایش اقلیمی	-	-	-	-
مقیاس انسانی	مقیاس انسانی	-	-	-	-	-	-	-	مقیاس انسانی	-	-	-	تناسب و سازگاری
کارایی	-	سلامتی	تحرک و پویایی	-	-	زیست‌پذیر، توانمند	-	-	-	-	ارتقاء زندگی	-	کارایی، آرامش زیستی
احترام به اصالت بنا	-	-	نگهداری	حفاظت از میراث فرهنگی	-	-	-	-	حسن زمان	-	-	-	نگرش الگویی به بافت
خوانایی	-	-	خوانایی	-	-	-	خوانا	-	خوانایی	خوانایی	-	-	-
غناي حسی	-	-	-	-	-	-	-	-	غناي حسی	-	-	-	-
هویت و حس مکان	هویت جامعه محلی	-	هویت محلی	هویت محلی	-	هویت‌مند، حس مالکیت	منحصر به فرد، معنادار	ارتقاء حس مکان	-	هویت و شخصیت	ارتقاء مفهوم مکان	-	مکان‌گرایی، ادراک محیطی
تنوع	-	-	متنوع	-	-	-	تنوع	-	-	تنوع	-	-	-

ج 1. معیارهای کیفی فضای جمعی. مأخذ: نگارندگان.

موضوع/مقاله	مؤلف/محقق	عنوان مقاله	سال انتشار	موضوع/مقاله	مؤلف/محقق	عنوان مقاله	سال انتشار	موضوع/مقاله	مؤلف/محقق	عنوان مقاله	سال انتشار
تقویت خصیصه روستایی	-	تقویت خصیصه روستایی	-	توجه به خصیصه روستایی	-	توجه به خصیصه روستایی	-	مشارکت	-	مشارکت	-
مدیریت و مشارکت بومی	خلق فضاهای مشارکتی	مدیریت و مشارکت بومی	-	ارتقاء جامعه محلی	-	ارتقاء جامعه محلی	-	مشارکت	-	مشارکت	-
اجتماع پذیری	-	اجتماع پذیری	-	-	-	-	-	سازگاری قرارگاه رفتاری	-	سازگاری قرارگاه رفتاری	-
پیوند با طبیعت	حفظ منابع و مناظر	پیوند با طبیعت	-	ایجاد فضای سبز	-	ایجاد فضای سبز	-	همسازی با طبیعت	-	همسازی با طبیعت	-
پاکیزگی محیطی	-	پاکیزگی محیطی	-	تأثیر زیرساخت‌ها	-	تأثیر زیرساخت‌ها	-	پاکیزگی محیطی	-	پاکیزگی محیطی	-
انرژی- کارایی	-	انرژی- کارایی	-	پایداری محیطی	-	پایداری محیطی	-	انرژی- کارایی	-	انرژی- کارایی	-

ادامه ج 1. معیارهای کیفی فضای جمعی. مأخذ: نگارندگان.

توسط مطالعات این مؤسسه برای فضاهای عمومی موفق مطرح شده‌اند، بررسی و مؤلفه اجتماعی از آن استخراج گردید.

بدین ترتیب معیارهای کیفی فضای جمعی و مفاهیم مشترک حاصل از آن‌ها (طبق جدول شماره 1) با مدل‌های پیشنهادی فوق تطبیق داده شده و با توجه به نمونه مورد مطالعه، مدل مفهومی پژوهش پیشنهاد گردید. مدل مذکور مطابق تصویر شماره 2 در قالب 4 مؤلفه کیفی "عملکردی"²³، "تجربی-زیباشناختی"²⁴، "زیست محیطی"²⁵ و "اجتماعی"²⁶ تبیین شد سپس معیارهای کیفی فضاهای جمعی در 4 دسته فوق طبقه‌بندی شدند.

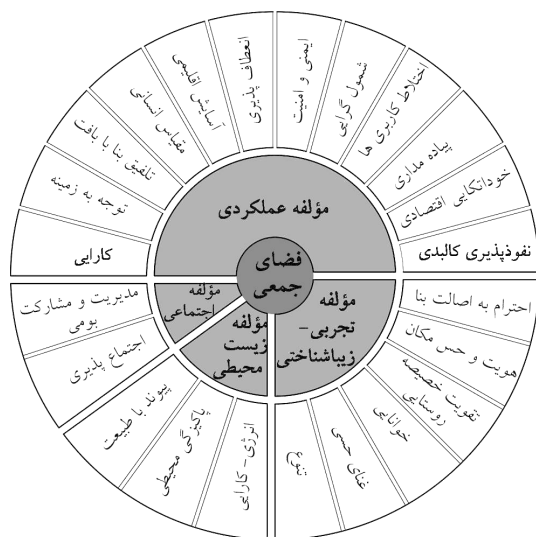
روش‌شناسی پژوهش

در پژوهش حاضر که از نوع کاربردی و به روش توصیفی-تحلیلی می‌باشد، سعی شده در قالب یک مطالعه موردی، معیارهای مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی روستایی بررسی و ارزیابی گردد. بر این اساس با انجام مطالعات کتابخانه‌ای و واکاوی اسناد راهنما و آرای صاحب‌نظران در حوزه ادبیات فضای جمعی، این

تبیین مدل مفهومی پژوهش

نظریه پردازان علاوه بر بیان معیارهای کیفی، مدل‌هایی نیز برای طبقه‌بندی این کیفیت‌ها ارائه نموده‌اند. با توجه به مطالعات مبانی نظری و واکاوی دیدگاه‌های مختلف مطرح شده از سوی صاحب‌نظران در حوزه فضاهای جمعی شهری و روستایی، مجموعه‌ای از معیارهای کیفی گردآوری شده‌اند که به صورت مدل مفهومی معرفی می‌گردند. جهت تبیین مدل مفهومی پژوهش حاضر از مدل "مکان پایدار" (گلکار، 1390: 127) استفاده شده است که سه مؤلفه "عملکردی"، "تجربی-زیباشناختی" و "زیست محیطی" را به مثابه مؤلفه‌های کیفی طراحی شهری در بر می‌گیرد. با توجه به جدول شماره 1 (معیارهای کیفی فضای جمعی)، افزودن مدل دیگری به مدل مذکور ضروری به نظر می‌رسید تا معیارهایی مانند "مدیریت و مشارکت بومی" و "اجتماع‌پذیری" که در مطالعات روستایی اهمیت به سزایی دارند را در بر گیرد. بدین منظور مدل PPS، شامل چهار مؤلفه کیفی "دسترسی‌پذیری"، "آسایش و زیبایی"، "کاربری‌ها و فعالیت‌ها" و "اجتماع‌پذیری" که

نشان دهنده اعتبار بالای آن است. بنابراین نتایج حاصل بیانگر معیارهایی است که برگرفته از درک مردم روستا درباره کیفیت فضای جمعی بوده و مهم تلقی می‌شوند. پس از جمع‌آوری داده‌ها، نتایج با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با روش‌های مختلف آماری شامل میانگین داده‌ها، آزمون T تک نمونه‌ای و آزمون فریدمن مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفت. در نهایت می‌توان براساس یافته‌های تحقیق در دو بخش کیفی و کمی به ارزیابی فضای جمعی در حیات کاروانسرا اقدام نمود.

ت 2. مدل مفهومی پژوهش. مأخذ: نگارندگان - برگرفته از مدل مکان پایدار و مدل PPS.

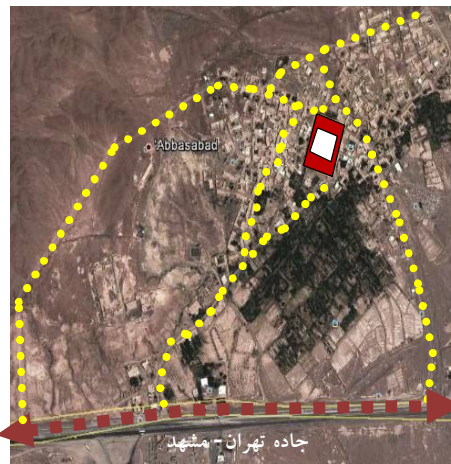
نمونه مورد مطالعه

روستای عباس‌آباد شاهرود و جایگاه کاروانسرا در آن استان سمنان با اقلیم گرم و خشک از جانب شمال به استان مازندران، از جنوب به استان اصفهان، از مشرق به استان خراسان و از مغرب به استان تهران محدود است. روستای عباس‌آباد بر دامنه تپه‌ای واقع در دشت کویری و در حاشیه شمالی جاده تهران - مشهد واقع شده و از موقعیت استراتژیک مطلوبی

موضوع در طراحی شهری و روستایی مورد مطالعه قرار گرفت. از خلال این مطالعات و با تکیه بر مشاهدات اولیه صورت گرفته در محدوده مورد مطالعه، معیارهای کیفی فضاهای جمعی شناسایی و پس از دسته‌بندی کلی، مفاهیم مشترک آن‌ها استخراج گردید. سپس با تدوین مدل مفهومی پژوهش و انطباق میان معیارهای کیفی و مدل پیشنهادی، 4 مؤلفه "عملکردی"، "تجربی - زیباشناختی"، "اجتماعی" و "زیست محیطی" و 23 معیار تبیین گردید که می‌تواند الگوی مناسبی برای بررسی مطلوبیت فضاهای جمعی باشند. پس از شکل‌گیری بستر نظری، این پژوهش در حوزه مطالعات میدانی، روش پیمایشی با ابزار گردآوری داده‌ها به صورت مشاهده و پرسشنامه و مصاحبه ژرفکاوانه با روستاییان را اتخاذ نموده است. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش، مردم (در هر دو گروه جنسیتی) روستای عباس‌آباد شهرستان شاهرود با جمعیت 458 نفر است. حجم نمونه جامعه آماری با سطح اطمینان 95 درصد، باید 209 نفر باشد (طبق فرمول کوکران) تا بتوان جامعه نمونه را به کل جامعه آماری تعمیم داد.

محدوده مورد مطالعه یعنی حیات کاروانسرای عباس‌آباد به عنوان فضای جمعی این روستا می‌باشد که با مراجعه به پاسخگویان و مصاحبه رو در رو با آن‌ها در تابستان و ایام نوروز اقدام به برداشت نظرات روستاییان نسبت به این فضا شده است. در تدوین پرسشنامه سعی شده معیارهای مؤثر بر کیفیت فضاهای جمعی منتج از ادبیات موضوع مورد نظرسنجی قرار گرفته و با زبانی ساده‌تر بیان شود و توافق یا عدم توافق مردم با هر معیار و نظرشان در خصوص میزان تأثیر این معیارها در ارتقای کیفیت نمونه مورد مطالعه (بر مبنای طیف 5 گانه لیکرت) ارزیابی گردد. پایایی پرسشنامه نیز با انجام آزمون آلفای کرونباخ عدد 0/9 به دست آمد که

برخوردار بوده است. دسترسی‌های موجود، امکان ورود از این جاده ارتباطی به بافت روستا را فراهم نموده‌اند (تصویر شماره 3).

ت 3. موقعیت کاروانسرای عباس آباد در روستای عباس آباد، جاده تهران-مشهد و دسترسی‌های آن. مأخذ: نگارندگان.

استراحت و مراسم تعزیه‌خوانی در ماه محرم استفاده می‌گردد. آب مورد نیاز روستا از دو رشته قنات تأمین می‌شده که یکی از آنها در غرب کاروانسرا قرار دارد و از میان شاه‌نشین غربی وارد بنا شده و در حیاط کاروانسرا جاری می‌گردد (تصویر شماره 4).

ت 4. دید کلی از کاروانسرای عباس آباد. مأخذ: نگارندگان.

حیاط کاروانسرای عباس آباد به‌عنوان فضای باز جمعی روستا

کاروانسرای عباس‌آباد به‌عنوان مرکزیت توسعه روستای عباس‌آباد، نقش حیاتی در شکل‌گیری و تأمین امنیت آن داشته است (سلیمانی، 1393: 135). چنانکه این دو به‌گونه‌ای با هم تلفیق شده‌اند که با وجود عملکردهای ویژه خود در حیات یکدیگر نقش مستقیم دارند. در حال حاضر کاربری کاروانسرا تنها محدود به ورودی‌ها و حیاط بوده و سایر فضاهای داخلی بنا بدون کاربری و متروک مانده‌اند. حیاط آن به‌عنوان فضای حرکت، توقف و استراحت و در ماهیت فضایی خود مکانی جهت تبادل اطلاعات، تجلی آداب و رسوم فرهنگی، بروز فعالیت‌های جمعی و تفریحی مردم و گذرگاه ارتباطی محلات روستا است (تصویر شماره 5). بنابراین کاروانسرای عباس‌آباد نه صرفاً یک میراث تاریخی بلکه به‌عنوان میدانگاه و فضای جمعی روستا شناخته شده و با دارا بودن این پتانسیل، واجد ارزش و

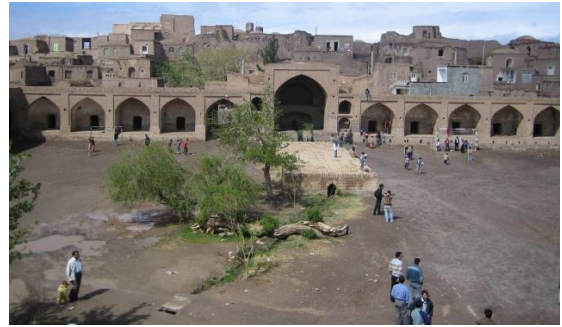
مستندات تاریخی²⁷ حاکی از وجود قلعه‌ای بر روی تلی (صنیع الدوله، 1362: 234) است که مشرف به راه و کاروانسرا بوده و با هدف دفاعی احداث شده است. کاروانسرای صفوی عباس‌آباد در مرکز روستای عباس‌آباد واقع شده و به‌لحاظ قرارگیری و تلفیق با بافت روستا به‌عنوان یکی از نمونه‌های ارزشمند و استثنایی کاروانسراها معرفی می‌گردد. این بنای 4 ایوانی و درون‌گرا، جزو معدود کاروانسراهایی است که دارای دو ورودی - شرقی و غربی می‌باشد (سلیمانی، 1393: 37). ورودی شاخص آن به‌عنوان نقطه عطف نمای اصلی در جبهه شرقی نمایان و به نوعی دعوت‌کننده به فضای داخلی است. در وسط حیاط سکوی بارانداز به چشم می‌خورد که در گذشته مورد استفاده کاروانیان بوده و امروز به‌عنوان فضای نشستن،

خلاصه شده و براساس محتوای مشترکشان دسته‌بندی و نام‌گذاری شده‌اند. نتایج تحلیل محتوای مصاحبه‌ها حاکی از آن است که مردم علاوه بر معیارهای کیفی برگرفته از مدل مفهومی پژوهش، 3 معیار کیفی "خاطره جمعی"، "جذب مسافران و زایران" و "نفوذپذیری بصری" را نیز بر ارتقای کیفیت فضای باز جمعی این روستا مؤثر می‌دانند. در مرحله بعد با توزیع پرسشنامه‌هایی در قالب طیف 5 گانه لیکرت، عوامل تأثیرگذار بر کیفیت فضای باز جمعی روستای عباس‌آباد در قالب 4 مؤلفه "عملکردی"، "تجربی - زیباشناختی"، "اجتماعی" و "زیست محیطی" و 26 معیار کیفی ارزیابی شده‌اند که در ادامه به تحلیل آن‌ها پرداخته شده است.

جدول شماره 2 میانگین درصد معیارهای کیفی را با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که بالاترین مقدار میانگین (4/35) مربوط به معیار "خودتکایی اقتصادی" بوده و بیانگر بیشترین موافقت مردم در خصوص تأثیرگذاری این معیار بر کیفیت فضای جمعی روستا است. کمترین مقدار میانگین (2/28) مربوط به معیار "انرژی - کارایی" می‌باشد که بیشترین مخالفت مردم را نشان می‌دهد. به منظور تعمیم میانگین‌های نمونه به کل جامعه آماری مطابق جدول شماره 2، آزمون T تک نمونه‌ای به کار گرفته شده است. نتایج این آزمون با سطح معناداری کمتر از 0/05، نشان می‌دهد میانگین تمام معیارهای کیفی پژوهش به جز معیار "تنوع"، "مقیاس انسانی" و "انرژی - کارایی" بزرگ‌تر از میانگین آماری "3" (عدد 3 در طیف لیکرت) است و بین افراد نمونه در ارتباط با همه معیارها به جز 3 معیار فوق (که میانگین کوچک‌تر از "3" داشتند)، توافق معناداری وجود دارد و تأثیر این معیارها از نظر پاسخ‌دهندگان در سطح متوسط به بالا قرار دارد. بنابراین، با رد فرضیه صفر در سطح اطمینان 95 درصد، وضعیت 23 معیار با توجه به درصد

حفاظت است. این موضوع حاکی از جایگاه اجتماعی - فرهنگی این بنا در زندگی مردم و زمینه‌ساز انعکاس فرهنگ روستاییان می‌باشد. همچنین با وجود دو ورودی، همچنان حیاط کاروانسرا از خصیصه تعیین فضایی و محصوریت برخوردار است.

ت 5. ورودی غربی، حیاط کاروانسرا و حضور مردم. مأخذ: نگارندگان.

یافته‌های پژوهش

با توجه به این که هر سکونتگاه روستایی یک نمونه منحصر به فرد محسوب می‌گردد، معیارهای کیفی فضای جمعی روستایی به‌طور خاص به‌منظور تطابق با نمونه مورد مطالعه مورد بازنگری و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصل از مطالعات میدانی با بهره‌گیری از روش‌های آماری و نرم افزار SPSS، ارائه شده است. پاسخگویان به پرسشنامه‌ها، مردم ساکن در روستای عباس‌آباد از رده‌های مختلف سنی 14 تا 75 سال بوده‌اند. از مجموع 209 پرسش شونده، به‌صورت اتفاقی 64 درصد (134 نفر) را مرد و 36 درصد (75 نفر) را زن تشکیل داده است. این پژوهش، با انجام مصاحبه عمیق با روستاییان در زمینه عوامل مؤثر بر کیفیت فضای جمعی این روستا، آغاز و توافق یا عدم توافق مردم با 23 معیار کیفی منتج از بخش مبانی نظری مشخص شده است. در ادامه محتوای مصاحبه‌ها و واژه‌ها و جملات مورد استفاده توسط مصاحبه‌شوندگان

مربوطه، به لحاظ آماری در نمونه مورد مطالعه تأیید می‌شود. این آزمون به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی روستای عباس‌آباد (واقع در حیاط کاروانسرا) انجام شده و به کل جامعه قابل تعمیم است.

رتبه	معیارها	مطلوبیت عددی مورد آزمون = 3			
		تعداد نمونه	میانگین درصد	انحراف معیار	درجه آزادی
عملکردی	خوداتکایی اقتصادی	209	4/35	0/99	208
	اختلاط کاربری‌ها	209	4/01	1/31	208
	پیاده‌مداری	209	3/55	1/50	208
	تلفیق بنا با بافت	209	3/21	1/54	208
	انعطاف پذیری	209	3/96	1/36	208
	ایمنی و امنیت	209	3/30	1/51	208
	جذب مسافران و زائران	209	4/12	1/24	208
	نفوذپذیری کالبدی	209	3/76	1/46	208
	شمول‌گرایی	209	4/21	1/18	208
	آسایش اقلیمی	209	3/24	1/53	208
	توجه به زمینه	209	3/34	1/53	208
	کارایی	209	3/32	1/53	208
	مقیاس انسانی	209	2/39	1/35	208
	احترام به اصالت بنا	209	3/31	1/51	208
	تجربی - زیباشناختی	خوانایی	209	3/28	1/52
غناي حسی		209	3/37	1/56	208
نفوذپذیری بصری		209	3/27	1/51	208
هویت و حس مکان		209	3/70	1/47	208
خاطره جمعی		209	3/60	1/51	208
تقویت خصیصه روستایی		209	3/22	1/54	208
تنوع		209	2/50	1/40	208
مدیریت و مشارکت بومی		209	3/90	1/38	208
بیتشاه	اجتماع پذیری	209	3/85	1/42	208
	پیوند با طبیعت	209	3/36	1/54	208
	پاکیزگی محیطی	209	3/44	1/53	208
	انرژی - کارایی	209	2/28	1/25	208
زیست محیطی					

ج 2. بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت فضای جمعی روستای عباس‌آباد شاهرود از دید مصاحبه‌شوندگان با استفاده از آزمون T. مأخذ: نگارندگان.

نیست. در مؤلفه "اجتماعی"، هر 2 معیار کیفی مدیریت و مشارکت بومی و اجتماع‌پذیری به‌عنوان عوامل مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی روستا انتخاب شده‌اند. در ارتباط با مؤلفه "زیست محیطی" با 3 معیار کیفی، تنها معیار انرژی - کارایی (با میانگین 2/28) به‌لحاظ اثرگذاری بر کیفیت فضای جمعی نمونه مورد مطالعه در سطح متوسط به پایین قرار دارد.

نتایج حاصل از جدول شماره 2 نشان می‌دهد در مورد مؤلفه "عملکردی" که شامل 13 معیار کیفی است، از نظر مصاحبه‌شوندگان تنها معیار مقیاس انسانی (با میانگین 2/39) عاملی تأثیرگذار بر کیفیت فضای جمعی روستای عباس‌آباد نمی‌باشد. از میان 8 معیار کیفی مؤلفه "تجربی - زیباشناختی"، تأثیرگذاری معیار تنوع (با میانگین 2/50) از نظر مردم از سطح بالایی برخوردار

تحلیل نتایج آزمون فریدمن بیانگر آن است که از بین 23 معیار کیفی منتج از پرسشنامه و آزمون‌ها، معیار خوداتکایی اقتصادی با بالاترین میانگین رتبه دارای بیشترین تأثیر بر کیفیت فضای باز جمعی نمونه مورد مطالعه است و معیار تلفیق بنا با بافت از کمترین تأثیر بر کیفیت این فضا برخوردار می‌باشد. این نکته را نباید دور از ذهن داشت که به دلیل امکان مواجهه با محدودیت‌های زمانی و منابع مالی و همچنین ضرورت در نظر گرفتن نیازها و نظرات مردم بومی، توجه به اولویت‌بندی این معیارها می‌تواند در راستای برنامه‌ریزی مناسب و هدفمند مؤثر واقع گردد.

نتیجه

فضای جمعی قرارگاهی کالبدی جهت تجربه زندگی اجتماعی انسان است. این فضاها با نقشی که در ارتقای کیفیت زندگی و سلامت عمومی روستاییان دارند، به‌عنوان محرکی در تداوم حیات روستایی محسوب می‌گردند. بر این اساس در این پژوهش به منظور ارتقای کیفیت فضای جمعی در نمونه مورد مطالعه، پس از بررسی دیدگاه‌های متخصصین مختلف و اسناد راهنما پیرامون فضاهای جمعی شهری و روستایی، جمع‌بندی طبقه‌بندی شده‌ای از مهم‌ترین مؤلفه‌ها و معیارهای کیفی فضاهای اجتماع‌پذیر صورت گرفت. باوجود اشتراکات موجود میان معیارهای کیفی فضاهای جمعی شهری و روستایی، تمامی آن‌ها با سکونتگاه‌های روستایی سنخیت ندارند. بنابراین با توجه به برخورداری هر روستا از خصایص منحصر به فرد، این معیارها در خصوص روستای عباس‌آباد مورد تطابق قرار گرفتند. سپس عوامل مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی این روستا (واقع در حیاط کاروانسرا) در قالب 4 مؤلفه

در ادامه آزمون فریدمن به منظور اولویت‌بندی معیارها از دید مصاحبه‌شوندگان انجام پذیرفت. جدول شماره 3 که آزمون فرض برابری رتبه متغیرها را نشان می‌دهد، حاکی از آن است معیار "خوداتکایی اقتصادی" با میانگین رتبه‌ای 17/58 در اولویت نخست و معیار "تلفیق بنا با بافت" با میانگین رتبه‌ای 8/53 در آخرین اولویت قرار دارد. با توجه به مقدار سطح معناداری در جدول (0/00) آزمون معنادار بوده و این رابطه به‌لحاظ آماری نیز مورد تأیید است.

معیار کیفی	میانگین رتبه	معیار کیفی	میانگین رتبه
خود اتکایی اقتصادی	17/58	غناى حسی	9/99
شمول گرایی	16/88	پیوند با طبیعت	9/99
جذب مسافران و زائران	16/47	توجه به زمینه	9/78
اختلاط کاربری‌ها	15/87	احترام به اصالت بنا	9/59
انعطاف پذیری	15/43	کارایی	9/53
مدیریت و مشارکت بومی	15/06	ایمنی و امنیت	9/33
اجتماع پذیری	14/59	خوانایی	9/16
نفوذپذیری کالبدی	13/82	نفوذپذیری بصری	9/08
هویت و حس مکان	13/25	آسایش اقلیمی	8/82
خاطره جمعی	12/20	تقویت خصیصه روستایی	8/69
پداده‌مداری	11/70	تلفیق بنا با بافت	8/53
پاکیزگی محیطی	10/63		
تعداد = 209		درجه آزادی = 22	
حی دو = 2142/570		سطح معناداری = 0/00	

ج 3. اولویت‌بندی معیارهای مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی روستای عباس‌آباد با آزمون فریدمن و سطح معناداری آن. مأخذ: نگارندگان.

بنابراین طبق جدول شماره 3، فرض صفر یعنی برابری میانگین رتبه معیارهای کیفی در سطح معناداری 0/05 رد می‌گردد و معیارهای مذکور قابل رتبه‌بندی هستند.

کیفی "عملکردی"، "تجربی - زیباشناختی"، "اجتماعی" و "زیست محیطی" بررسی و تبیین شدند.

در پژوهش حاضر، نتایج حاصل از مطالعات میدانی با استفاده از روش‌های آماری و نرم‌افزار SPSS تحلیل و ارائه شده است. تحلیل پاسخ مصاحبه‌شوندگان و ارزیابی کمی میانگین درصد معیارهای کیفی با آزمون T تک نمونه‌ای حاکی از آن است که معیار "خوداتکایی اقتصادی" با میانگین 4/35 بیشترین مقدار را به خود اختصاص داده است. بنابراین می‌توان از آن به‌عنوان معیاری نام برد که مردم در مورد تأثیرگذاری آن بر کیفیت فضای باز جمعی روستا بیشترین موافقت را داشته‌اند. کمترین مقدار میانگین (2/28) مربوط به معیار "انرژی - کارایی" می‌باشد که بیشترین مخالفت مردم را در این خصوص نشان می‌دهد. نتایج این آزمون با سطح معناداری کمتر از 0/05 بیانگر آن است که از نظر پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه، 3 معیار "مقیاس انسانی"، "تنوع" و "انرژی - کارایی" نمی‌توانند عوامل مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی محسوب گردند و تأثیر آن‌ها در سطح متوسط به پایین قرار دارد. در مورد سایر معیارهای کیفی (مطابق جدول شماره 2) بین افراد توافق معناداری وجود داشته و تأثیر آن‌ها در سطح متوسط به بالا قرار دارد. بنابراین با بهره‌گیری از آزمون T معیارهای مؤثر بر کیفیت فضای باز جمعی روستای عباس‌آباد شناسایی شده‌اند و به کل جامعه قابل تعمیم می‌باشند. سپس آزمون فریدمن به منظور رتبه‌بندی معیارهای مذکور از دید مصاحبه‌شوندگان انجام پذیرفت تا بتوان این معیارها را با توجه به میزان اثرگذاری بر کیفیت فضای باز جمعی روستا اولویت‌بندی نمود. نتایج این آزمون نشان می‌دهد معیار خوداتکایی اقتصادی با بالاترین میانگین رتبه (17/58) دارای بیشترین تأثیر بر کیفیت فضای باز جمعی روستا است و معیار تلفیق

بنا با بافت (8/53) از کمترین تأثیر بر کیفیت این فضا برخوردار می‌باشد. با توجه به محدودیت‌های زمانی و منابع مالی و همچنین اهمیت در نظر گرفتن نیازها و نظرات مردم بومی، توجه به اولویت‌بندی این معیارهای کیفی در راستای برنامه‌ریزی مؤثر ضروری به نظر می‌رسد.

در نهایت این نکته را نباید دور از ذهن داشت که فضاهای جمعی با نقشی که در ارتقای کیفیت زندگی روستاییان دارند، به‌عنوان محرکی در تداوم حیات روستایی محسوب می‌گردند. بنابراین با کاربست معیارهای کیفی حاصل از این پژوهش و برقراری دوباره حیات جمعی در حیاط کاروانسرای عباس‌آباد می‌توان نقش آن‌را در زندگی روزمره روستاییان پررنگ‌تر نمود.

پی‌نوشت

1. Communal spaces
2. Local identity
3. Everyday life
4. Social values
5. Customs
6. Culture
7. Variety of activities
8. Events
9. Interaction
10. Public health
11. Sense of identity
12. Sense of belonging
13. Collective memory
14. Catalysts for development of the region
15. DETR: Department of the Environment, Transport and the Region (Great Britain)
16. PPS: Project for Public Spaces
17. Matthew Carmona
18. Kapiti Coast District Council (Wellington, New Zealand)
19. Warringah council (Australia)
20. Local Government Association of South Australia
21. UN-Habitat: United Nations Human Settlements Programme
22. Heidi Marttila-Losure (Adapted with the American Institute of Architects)
23. Functional
24. Experientially aesthetic
25. nvironmental
26. Social
27. روستای عباس‌آباد از بناهای شاه عباس است و قلعه بسیار محکم دارد که در زمین مرتفعی واقع شده و مشتمل است بر

زنان در فضاهای عمومی شهر. اولین همایش علمی و پژوهشی زنان و زندگی شهری، دانشگاه مدیریت دانشگاه تهران، صص 68-11.

- گلکار، کورش. (1390)، آفرینش مکان پایدار، تأملاتی در باب نظریه طراحی شهری، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

- گلکار، کورش، (1379). مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری. نشریه صفا، شماره 32، صص 65-38.

- محمدی، محمود؛ عظیمی، مریم؛ مقدم، حامد؛ رفیعیان، مجتبی. (1391)، فضاهای عمومی شهری، تحقق تعاملات اجتماعی در بافت‌های تاریخی (نمونه موردی: شهر قدیم لار). مرمت و معماری ایران، دوره 2، شماره 4، صص 28-15.

- یدقار، علی؛ پورروحانی، ماجده. (1391)، معیارهای ارزیابی کیفیت فضاها و سکونت‌گاه‌های روستایی. مسکن و محیط روستا، دوره 31، شماره 139، صص 66-51.

- یزدانی، مانده؛ لوسانی، مونا. (1389)، تحلیل عوامل موفقیت جلouxان تئاتر شهر. فصلنامه منظر، دوره 2، شماره 7، صص 42-45.

- Abbasi, Ayah; Alalouch, Chaham; Bramley, Glen. (2016), Open Space Quality in Deprived Urban Areas: User Perspective and Use Pattern, Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 216, pp 194 – 205.

- Bonenberg, Wojciech. (2015), Public Space in the residential areas: The method of social- spatial analysis, 6th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics (AHFE 2015) and the Affiliated Conferences, Elsevier, pp 1720-1727.

- Carr, Stephen; Francis, Mark; G.Rivlin, Leanne; M. ston, Andrew. (1992). Environment and Behavior Series Public Space. Cambridge University Press.

-Chitrakar, Rajjan Man. (2016). Meaning of Public Space and Sense of Community: The Case of New Neighbourhoods in the Kathmandu Valley. International Journal of Architectural Research, Vol 10, Issue 1, pp 213-227.

-Frick, Dieter. (2006). Public Space as an Element of Local Identity: On the Notion of Quality in Urban Design. Athens Center of Ekistics. pp 84-92.

- Landingin, Neil; Mutohori, Simon. (2011), Rural Development Strategy, Rural Settlements and Urban Design: Issues and Options. Whangarei District Council. pp 1-18.

- Li, Sun. (2008), Public Space and Peasants' Daily Life in Rural Community, A case study in H

باغات و قنات و کاروانسرای بزرگ کهنه قدیم (حکیم‌الممالک، 1356: 109).

فهرست منابع

- پاکزاد، جهان‌شاه. (1385)، مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، انتشارات شهیدی، تهران.

- حکیم‌الممالک، علینقی. (1356)، روزنامه سفر خراسان، فرهنگ ایران زمین، تهران.

- خاکپور، مژگان؛ عشقی صنعتی، حسام. (1393)، بررسی اثرگذاری عوامل اجتماعی و فرهنگی بر بافت کالبدی روستاهای گیلان. مسکن و محیط روستا، دوره 33، شماره 148، صص 20-3.

- دانشپور، سیدعبدالهادی؛ چرخچیان، مریم. (1386)، فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی. باغ نظر، دوره 4، شماره 7، صص 28-19.

- راد جهانبانی، نفیسه؛ پرتوی، پروین. (1390)، بررسی تطبیقی کیفیت محیط در محله‌های شهری با رویکرد توسعه پایدار، مورد پژوهی: محله‌های خیابان و ایل‌گلی تبریز. نامه‌ی معماری و شهرسازی، دوره 3، شماره 6، صص 49-25.

- راست‌بین، ساجد؛ جعفری، یاسر؛ دارم، یاسمن؛ معززی مهر طهران، امیر محمد. (1391)، رابطه همبستگی بین کیفیت‌های محیطی و تداوم حیات شهری در عرصه‌های عمومی (نمونه موردی: جلفای اصفهان). باغ نظر، دوره 9، شماره 21، صص 39-35.

- سلیمانی، ندا. (1393)، طرح مرمت و احیاء کاروانسرای عباس‌آباد شاهرود با رویکرد حفاظت مبتنی بر توسعه اقتصاد بومی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مرمت ابنیه و بافت‌های تاریخی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

- صنیع‌الدوله، محمد حسن خان. (1362)، مطلع‌الشمس (در تاریخ و جغرافیای مشروح بلاد و اماکن خراسان)، پیشگام، تهران.

- علی‌الحسابی، مهران؛ نگارش، نفیسه. (1389)، تجلی فضای جمعی در سکونت‌گاه‌های روستایی. مسکن و محیط روستا، دوره 29، شماره 132، صص 38-29.

- قزایی، فریبا. (1391)، شناسایی عوامل کیفیت محیط با تکیه بر ویژگی‌های کالبدی و زیبایی‌شناختی و تأثیر آن بر حضور

village of Jiangxi Province in China, Wageningen University.

-McDermott, Philip. Nic Craith, Máiréad. Strani, Katerina. (2016). Public Space, Collective Memory and Intercultural Dialogue in A (UK) City Of Culture. *Journal Identities*, Vol 23, No 5, pp 610-627.

- Meyer, Daniel Francois. (2014), Exploration of Solutions for Revitalisation of Rural Areas in South Africa, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, MCSER Publishing, Rome-Italy, Vol 5, No 4, pp 613- 625.

- Montero-Avila, Monica. (2001). Factors That Influence the Social Life and Vitality of Public Open Spaces in Maracaibo – Venezuela. Case Study: Plaza de la Madre and Plaza de la República. Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University.

- Northwest Regional Development Agency (NWDA). (2017), creating inspirational spaces a guide for quality public realm in the northwest, North West England, at: www.RENEW.co.uk/placesmatter.

- Sen, Seyhan; Arslan, Tulin Vural. (2016), The Evaluation of Space Quality in Outdoor Open Spaces: Bursa Historical Bazaar and Khans District as a Case, *European Journal of Sustainable Development*, 5, 3, pp 27-38.

- Seyyed Hoseini, Fahimeh; Mokhtari, Mahdi. (2013), Enhancing Quality of Urban Spaces by Approach of Sense of Place (Case study: Tarbiat Street in Tabriz City), *World Applied Sciences Journal* 22, pp 1465- 1474.

- Smith Andrew. (2015). Events in the City: Using Public Space as Event Venues. University of Westminster. London.

-UN-Habitat. (2015), Global Public Space Toolkit: From Global Principles to Local Policies and Practic. Pp 1-126. at: www.unhabitat.org/.

-www.fop.com, 2016

- www.jrf.org.uk, 2016

- <https://doi.org/10.22034/37.164.41>